

*До разової спеціалізованої вченої ради
ДФ 35.725.121 Львівського державного
університету внутрішніх справ*

РЕЦЕНЗІЯ

кандидата юридичних наук, доцента

Любомири Володимирівни МЕЛЕХ

на дисертацію

Валентина Степановича БУДЬКА

на тему

«Виконання судових рішень немайнового характеру»

подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії

за спеціальністю 081 «Право»

Актуальність теми дослідження та її зв'язок із науковими програмами, планами, темами. Забезпечення обов'язковості судових рішень, зокрема тих, що мають немайновий характер, є одним із базових проявів принципу верховенства права. Проте, на практиці виконання таких рішень нашої держави стикається з низкою проблем — як нормативного, так і процедурного характеру. Особливо гостро постає питання ефективності примусового виконання рішень про поновлення на роботі, вселення / виселення, усунення перешкод у спілкуванні з дитиною, передачу дитини тощо, адже саме в цих категоріях найчастіше порушуються фундаментальні немайнові права особи, гарантовані Конституцією України та Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод.

У цьому контексті тема дисертаційного дослідження Будька В. С. «Виконання судових рішень немайнового характеру» набуває особливої значущості. Вона є не лише глибоко актуальною, а й безпосередньо прикладною, оскільки порушує одне з ключових питань сучасного цивільного процесуального права — як забезпечити реальне, а не декларативне виконання

рішень, що покладають на боржника зобов'язання вчинити або утриматися від певних дій, які не мають прямої економічної оцінки.

Актуальність теми дослідження зумовлюється й тими трансформаційними процесами, які наразі відбуваються у сфері судового контролю за виконанням рішень, розвитком інституту приватних виконавців, а також запровадженням новітніх механізмів примусу, зокрема судової неустойки (астренту), як альтернативи кримінальній та адміністративній відповідальності за злісне ухилення від виконання.

Дисертація В. С. Бudyка тематично й концептуально узгоджується з напрямами наукової діяльності Львівського державного університету внутрішніх справ і виконана в межах комплексної дослідницької програми кафедри цивільно-правових дисциплін у рамках теми «Проблеми правового регулювання приватних відносин в умовах гармонізації законодавства України з правом Європейського Союзу» (державні реєстраційні номери 0120U102681; 0123U103819). Такий зв'язок забезпечує органічну інтегрованість дисертаційної роботи в стратегічну лінію розвитку наукової думки щодо підвищення ефективності правозастосування в умовах сучасних реформ правової системи України.

Таким чином, обрана тема дисертації Бudyка В. С. є не лише актуальною, а й відповідає вимогам сучасної правової науки до формування нових підходів у сфері виконання судових рішень, з урахуванням правозастосовної практики, міжнародних стандартів і необхідності доктринального переосмислення засобів забезпечення прав особи.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Ознайомлення із текстом дисертації В. С. Бudyка «Виконання судових рішень немайнового характеру» дає підстави зробити висновок про високий ступінь обґрунтованості сформульованих у ній наукових положень, висновків і рекомендацій. Дисертант чітко визначив цілі й завдання дослідження, кожне з яких було послідовно вирішено у відповідних розділах дисертації. У роботі застосовано комплексний підхід до аналізу національного законодавства, судової практики, правових

позицій Верховного Суду та ЄСПЛ, а також інших іноземних джерел. Обґрунтованість рекомендацій забезпечується належною емпіричною базою, включно з аналізом великого масиву судових рішень, нормативних актів та матеріалів правозастосовної практики державних і приватних виконавців.

Матеріал у дисертації викладено логічно, із дотриманням чіткої послідовності – від теоретичного аналізу правової природи рішень немайнового характеру до прикладних пропозицій щодо удосконалення механізмів їх виконання. Висновки до роботи не лише підтверджують виконання поставлених завдань, а й формують концептуальні зв'язки між правовою доктриною, процесуальними механізмами та актуальними практичними викликами. У дисертації обґрунтовано трансформаційну природу виконання рішень немайнового характеру, яка передбачає необхідність адаптивного підходу до процедури їх виконання – з урахуванням інтересів боржника, стягувача, дитини (у справах про відібрання дитини, встановлення побачення з дитиною), трудових прав працівника (у справах про поновлення на роботі), житлових гарантій (у справах про вселення чи виселення).

Варто відзначити обґрунтованість таких наукових положень, як: визначення критеріїв належного виконання рішень про поновлення на роботі; виокремлення ключових елементів фактичного виконання, на відміну від формального; пропозиції щодо запровадження астренту у виконавчому провадженні з рішень немайнового характеру; розробка механізмів правового захисту дитини при відібранні або забезпеченні права на побачення з дитиною. Ці положення мають не лише концептуальну вагу, а й безпосереднє прикладне значення, що підвищує якість юридичного інструментарію в цій сфері.

Особливої уваги заслуговує системна й методологічно обґрунтована класифікація рішень немайнового характеру, запропонована дисертантом, зокрема за характером обов'язку, суб'єктною персоніфікацією, темпоральною структурою та можливістю сурогатного виконання. Таке структурування дозволяє моделювати стратегії виконання та адекватно реагувати на особливості кожної категорії справ.

Методологічна база дослідження є комплексною. Автор майстерно оперує широким спектром загальнонаукових і спеціально-юридичних методів, зокрема: діалектичним, системно-структурним, герменевтичним, функціональним, формально-догматичним, порівняльно-правовим, історико-правовим тощо. Таке поєднання забезпечило глибину аналізу та дозволило охопити не лише матеріальні, а й процедурні виміри досліджуваної проблематики.

Структура дисертації логічно виважена: вона складається з трьох розділів, які охоплюють теоретико-доктринальний аналіз природи немайнових рішень (Розділ 1), характеристику особливостей виконання окремих категорій рішень (Розділ 2) та аналіз проблематики окремих категорій проваджень (Розділ 3). У кожному з них автор демонструє глибоке розуміння правової природи досліджуваних явищ, здатність до концептуалізації та розробки практичних пропозицій.

Уся дисертація відзначається високим рівнем аналітичної насиченості, належною науковою аргументацією та точним методологічним оформленням. Використання судових рішень як джерела емпіричного підґрунтя для формування власних позицій заслуговує на окрему позитивну оцінку.

Підсумовуючи, можна стверджувати, що дисертація В. С. Будька є ґрунтовним і високопрофесійним науковим дослідженням. Усі положення, сформульовані в роботі, є обґрунтованими, логічно послідовними, методологічно вивіреними й релевантними для законодавчого вдосконалення та правозастосовної практики. Поставлене дисертантом наукове завдання виконане в повному обсязі.

Новизна наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Дисертаційне дослідження В. С. Будька «Виконання судових рішень немайнового характеру» є першим у вітчизняній науці комплексним і цілісним аналізом особливостей виконання цієї категорії судових актів. Наукова новизна сформульованих у роботі положень проявляється як у загальній дослідницькій парадигмі, так і в низці конкретних авторських розробок, що виносяться на захист. Так здобувачем уперше:

запропоновано концептуальний підхід до класифікації судових рішень немайнового характеру за критеріями: правової природи обов'язку, результату, галузевої належності правовідносин, персоналізованості обов'язку, темпоральної структури, а також можливості замінного (сурогатного) виконання; обґрунтовано сутність немайнового рішення як юридичного інструменту поновлення порушених суб'єктивних прав особи щодо благ, що не мають прямого вартісного виміру, зокрема: честі, гідності, свободи пересування, трудових, сімейних прав тощо; сформульовано підхід до визначення юридичних ознак належного виконання рішення про поновлення на роботі, із акцентом на фактичному допуску працівника до трудових обов'язків як критерію реального поновлення порушеного права; доведено, що юридична фікція поновлення *ex tunc* (з моменту незаконного звільнення працівника) має гарантійне значення лише за умови забезпечення фактичного виконання рішення; запропоновано механізм запровадження астренту в національне законодавство як засобу забезпечення виконання рішень немайнового характеру, із наданням суду дискреції в питанні визначення обсягу та строку його застосування; розроблено пропозиції щодо зміни підходу до виконання рішень у справах про відібрання дитини та побачення з дитиною, включно з обов'язковою участю дитячого психолога, індивідуальним планом виконання та інституціоналізацією медіації на стадії примусового виконання; обґрунтовано доцільність надання права звертатися до суду з поданням про тимчасове влаштування дитини до дитячого або лікувального закладу широкому колу суб'єктів, що діють в інтересах дитини (а не лише державному виконавцю); запропоновано концептуально новий підхід до виконання рішень про вселення і виселення, який базується на моделі балансу між правом власності та правом на житло, а також – запровадження відеофіксації замість інституту понятих як гарантії процесуальної доброчесності. Удосконалено: підхід до співвідношення формального та фактичного виконання судового рішення; концепцію ролі суду у забезпеченні ефективного виконання немайнових рішень; тлумачення поняття «рішення немайнового характеру» у контексті публічно-приватної природи зобов'язань, що виникають із таких актів; модель взаємодії органів державної

виконавчої служби, суду, поліції, суб'єктів органів опіки й піклування при виконанні складних немайнових рішень. Набули подальшого розвитку: положення про публічно-правовий зміст виконання немайнових рішень як форми реалізації принципу верховенства права; науково-доктринальні підходи до концепції альтернативного виконання рішень за участю третіх осіб (особливо у справах щодо будівельних робіт, знесення, реконструкції, усунення перешкод тощо); категоріальний апарат виконавчого провадження у сфері захисту немайнових прав, зокрема у контексті інтересів дитини, працівника, споживача, мешканця житла.

Таким чином, новизна дисертації В. С. Будька полягає у формуванні системної наукової концепції виконання рішень немайнового характеру, що дозволяє осмислити цей правовий інститут як динамічну систему процедурних, матеріальних і ціннісних орієнтирів, спрямованих на поновлення порушеного права.

Практичне значення отриманих результатів. Результати дисертації В. С. Будька «Виконання судових рішень немайнового характеру» відзначаються високим рівнем практичної спрямованості, що підтверджується як масштабом їх упровадження, так і потенціалом застосування в різних сферах правової діяльності.

Зокрема, положення, висновки і пропозиції дисертації можуть бути застосовані: – у науково-дослідній діяльності – як методологічна й концептуальна база для подальшого розвитку доктрини виконавчого провадження, зокрема для теоретичного осмислення природи, класифікації та механізмів забезпечення виконання судових рішень немайнового характеру. Отримані результати здатні викликати нову дискусію в доктрині про роль немайнових вимог у системі засобів судового захисту; – у правотворчій діяльності – як аргументована основа для вдосконалення положень Закону України «Про виконавче провадження», Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу законів про працю України, а також законодавства про медіацію. Цю здатність до нормативної трансформації підтверджують офіційні довідки про впровадження результатів дисертації; – у правозастосовній

практиці – як практичні рекомендації для державних і приватних виконавців, суддів, органів опіки і піклування, що спрямовані на покращення якості та результативності виконання немайнових рішень, зокрема щодо відібрання дитини, поновлення на роботі, вселення/виселення, усунення перешкод у спілкуванні з дитиною тощо; – в освітньому процесі – результати дослідження активно використовуються під час викладання навчальних дисциплін у закладах вищої юридичної освіти, зокрема таких як: «Виконавче провадження», «Проблеми виконання судових рішень у цивільних справах», «Цивільне процесуальне право України», «Теоретико-прикладні проблеми цивільного судочинства», «Застосування практики ЄСПЛ при здійсненні правосуддя у цивільних справах».

Таким чином, практичне значення результатів дисертаційного дослідження В. С. Будька є вагомим і багатовекторним, що свідчить про прикладну ефективність розроблених у дисертації підходів і концепцій у правозастосовній, науковій, освітній та нормотворчій сферах.

Повнота викладу положень дисертації в роботах, опублікованих автором. Дисертація Будька В. С. «Виконання судових рішень немайнового характеру» відповідає встановленим вимогам до повноти апробації результатів наукового дослідження. Основні теоретичні положення, висновки та практичні рекомендації, сформульовані у дисертації, відображено у семи одноосібних публікаціях здобувача: трьох наукових статтях, опублікованих у фахових виданнях з юридичних наук, включених до Переліку наукових фахових видань України категорії «Б», затвердженого МОН України; чотирьох тезах доповідей, виголошених на науково-практичних заходах.

Усі публікації є результатом особистої наукової праці здобувача. Зміст дисертаційного дослідження логічно корелює з опублікованими працями. Всі публікації внесено до списку використаних джерел і додатку до дисертації. Часові межі публікацій: 2022–2024 роки.

Мова та стиль дисертації. Відповідність спеціальності. Дисертація написана українською мовою. Стиль наукового викладу відповідає вимогам до дисертаційних праць рівня доктора філософії: текст логічно

структурований, відзначається аргументованістю, внутрішньою послідовністю та методологічною цілісністю.

Тематика, проблематика та результати дослідження повною мірою відповідають спеціальності 081 «Право», зокрема її процесуально-правовому напрямку.

Зауваження до дисертаційної роботи та дискусійні положення. Попри високий рівень виконання дисертаційного дослідження В. С. Будька, окремі положення роботи викликають науковий інтерес як потенційні предмети дискусії чи уточнення.

Так, варто було би навести перелік ознак рішень «зобов'язального характеру» у проміжних висновках до роботи.

В контексті цифровізації виконавчого провадження вкрай актуальним є розробка норм щодо відеофіксації та гарантій прав сторін на приватність у цьому процесі.

Зазначені зауваження не зменшують наукової цінності роботи, а навпаки, підтверджують її аналітичну глибину і складність предмета дослідження. Вони носять дискусійний характер і можуть стати предметом подальших досліджень, а також обговорення під час публічного захисту.

Загальна оцінка змісту дисертації, її завершеність у цілому. Дисертаційна робота В. С. Будька «Виконання судових рішень немайнового характеру» є завершеним, самостійним, комплексним дослідженням, що має як фундаментальне наукове, так і прикладне значення. Тема, предмет і об'єкт дослідження, а також положення, які виносяться на захист, повною мірою відповідають спеціальності 081 «Право» та сучасному стану розвитку правничої науки.

Загальний висновок. Дисертація Будька Валентина Степановича «Виконання судових рішень немайнового характеру» за актуальністю, ступенем наукової новизни, обґрунтованістю, науковою і практичною значущістю отриманих результатів в повній мірі відповідає вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженому постановою Кабінету

Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261 (зі змінами), вимогам до оформлення дисертацій, затвердженим наказом Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 року № 40 (зі змінами) та Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженому постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44 (зі змінами), а його автор Будько Валентин Степанович за результатами публічного захисту заслуговує на присудження йому освітньо-наукового ступеня доктора філософії у галузі знань 08 Право за спеціальністю 081 Право.

Рецензент:

**доцент кафедри господарсько-
правових дисциплін
навчально-наукового інституту права
та правоохоронної діяльності
Львівського державного університету
внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент**

Л. В. МЕЛЕХ